

Focul sub forma de flacăra, lumină sau căldură simbolizează în mitologia universală viața, puterea creatoare, purificarea. Înzestrat cu calități benefice în credințele oamenilor, în raporturile lor cu natura, cu divinitatea, e interpretat prin întruchiparea izomorfă a păsării de foc din mitologia slavă, a păsării Phoenix pentru popoarele mediteraneene, a Zburătorului românesc¹. Este venerat sub forma luminii Soarelui, a focului din vatră, a fulgerelor. Înfățișează totodată principiul activ masculin fiind opus apei, considerată a fi o stihie feminină².

Îi sunt atribuite însă și valențe negative, distrugătoare, devastatoare, fiind înțeles de către oameni ca o pedeapsă divină. Mitologia românească include astfel de credințe, prevăzând însă și măsuri apotropaice în acest sens. Astfel între sărbătorile din calendarul ortodox sunt și cele ale unor sfinți *răzbunători* prin foc - Sfântul Foca și Sfântul Ilie, respectate de către oameni cu mare strictețe. Predomină însă în credințele oamenilor caracteristicile pozitive ale focului, transpuse în rituri agrare de purificare prin incendierea ogoarelor, pentru ca apoi acestea să renască, pregătite pentru un nou ciclu vegetal. Focul are astfel rol de "motor al regenerării periodice"³.

Cultul soarelui a fost atestat încă din vremuri neolitice, descoperirile arheologice de pe teritoriul țării demonstrând vechimea simbolurilor solare. Acestea au fost "moștenite" și perpetuate în decorativa românească sub forme spiroidale, meandrice, sub forma cercurilor, a romburilor etc., întâlnite și astăzi în arta tradițională⁴.

Practica focului sacru are rădăcini străvechi în obiceiurile românilor, fiind consemnată încă din secolul al XII - lea de către teologul Jean Belet. Acesta a scris despre obiceiurile focurilor aprinse rostogolite pe ogoare, și care derivă din vechile credințe ce gravitau în jurul cultului soarelui⁵.

¹ Ivan Essev, *Dicționar de magie, demologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amacord, 1998, p.146

² Jean Chevalier, Alain Cherbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, București, Editura Artemis, 1995, p.63

³ *Ibidem*, p.64

⁴ Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, Editura Meridiane, 1971, p.24

⁵ Gheorghe Vrabie, *De civitate rustica*, București, Editura Grai și Suflet, 1999, p.81

În zilele noastre, perioada de iarnă – primăvară concentrează obiceiurile ceremoniale de aprindere a focurilor, fiind legate atât de ciclul agrar cât și de cultul morților. Conform bibliografiei editate, care inventariază aceste practici, focurile în obiceiurile românilor au o dinamică calendaristică ce începe odată cu noul an. Debutază încă din zilele de Sfântul Vasile și de Bobotează, și se continuă cu sărbătorile de Mucenici (9 martie), Alexii (17 martie), Buna Vestire (25 martie), Sfântul Gheorghe (23 aprilie), Sfântul Dumitru (26 octombrie) etc.⁶

Sărbătoarea de Paște concentrează prilejuri de aprindere a focurilor, chiar de la începutul postului (lăsata secului). Este vorba despre sărbătoarea de Sântoader când se pomenesc morții cu colivă, incluzând și obiceiul de aprindere a unui foc cu rol de purificare a fiecărei gospodării. Floriile (sărbătoare ținută în duminica dinaintea Paștelui), Miercurea Mare, Joia Mare, Vinerea Mare, Sâmbăta Mare, sunt de asemenea, zile în care se aprind focuri cu simbol regenerativ, purificator, sau legate de cultul morților⁷. Focurile sacre din Joia Mare, frecvente în Oltenia nordică, Transilvania, Banat, sunt cunoscute sub numele de *alimori*, *aoșmori* sau *silitemori*. Cuvinte ce derivă din limba latină, *Ad – Semures*, și semnifică o sărbătoare destinată cultului morților⁸. Semnalate în aproape toate regiunile țării, simbolizează incinerarea morților, replică păgână la înhumarea simbolică creștină din Vinerea Mare⁹.

În studiul de față ne propunem o descriere a unui obicei ce se desfășoară în satul Finiș (județul Bihor) în Noaptea de Înviere. Este un obicei de aprindere a unui foc ceremonial ce se practică cu regularitate an de an și are o dublă semnificație. Dualitatea simbolică a ritualului e dată pe de o parte de timpul și spațiul desfășurării indicând o practică legată de cultul morților, o incinerare simbolică. În favoarea acestei ipoteze stă desfășurarea lui în Sâmbăta Mare, sâmbăta fiind zi de comemorare și pomenire a morților mai ales în postul Paștilor. O altă perspectivă a dublei semnificații este cea a regenerării timpului și a naturii. Se desfășoară primăvara, la fel ca majoritatea focurilor de peste an, coincide însă și cu noaptea Învierii. Marchează astfel o schimbare, o înviere a naturii, o reînnoire a timpului.

Mentalitatea rurală rezervă focului valențele benefice specifice soarelui – lumina și căldura. Prin aprinderea focurilor țărânul își manifestă

⁶ Germina Comanici, Alexandru Popescu, Lia Stoica Vasilescu, *Focurile de peste an*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 1/1971, p.72

⁷ *Ibidem*

⁸ Gheorghe Vrabie, *op. cit.*, p. 83

⁹ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an (dicționar)*, București, Editura Fundației Culturale, 1997, p.74

dorința de a “da un imbold” naturii. Focul îndeplinește rolul de ajutor trimis soarelui creând efecte similare de căldură și lumină, însă perene¹⁰. Rolului benefic al focului i se asociază cel al fumului protector și purificator¹¹, semnificație susținută în cadrul obiceiului din satul Finiș de practica treceri prin foc a tinerilor.

Trecând la descrierea propriu – zisă a obiceiului spunem că protagoniștii, sunt feciorii, grupați în cete, grupă premaritală, des întâlnită în etnologia obiceiurilor românești¹². Ceata de feciori “primește” cu ocazia unor prilejuri (sărbători), statutul de “justițieri” ai satului fiindu-le permise diverse manifestări pe durata sărbătorilor care să reflecte realități ale comunității (un exemplu în acest sens este obiceiul strigatului peste sat)¹³. Tinerii care au participat în repetate rânduri la o astfel de manifestare sunt organizatorii principali ai obiceiului la care facem referire, aici intrând chiar și bărbaii tineri căsătoriți și care au rol de inițiatori. Cei cu vârste mai fragede au statutul de “inițiați”, putem spune. Ei hotărăsc cu câteva zile înainte întreg “scenariul”: furatul căruțelor de la săteni și aducere lemnului din pădure. Furtul căruțelor e o etapă ce se manifestă ca un adevărat spectacol, dând însă obiceiului o încărcătură magică atribuind obiectelor obișnuite însușiri miraculoase. Furatul Unor obiecte e practicat și în cadrul obiceiurilor de nuntă, de naștere sau calendaristice din diferite zone ale țării¹⁴.

Trebuie menționat că sătenii, proprietari de căruțe, se împotrivesc cu înverșunare furatului dintr-un motiv practic, și anume că a doua zi sunt nevoiți să le recupereze singuri și să se îngrijească de adusul lor acasă. De multe ori în urma acestui ritual, căruțele necesită reparații serioase, care desigur cad în grija proprietarilor. În aceste condiții se încearcă chiar diversiuni ale gazdei; câțiva tineri intră în casă sub un pretext oarecare iar în acest timp alții fură căruța din curte¹⁴.

Oamenii își aduc aminte cu mare haz, cazuri în care sătenii își demontau chiar ei căruțele, ascunzându-le în diverse locuri din gospodărie pentru a nu fi furate. Însă prin dibăcia feciorilor acestea erau găsite, asamblate și folosite în “bunul mers” al obiceiului. Căruțele „investite” cu valențe

¹⁰ Germina Comanici, *Ramura verde în spiritualitatea românească*, București, Editura Etnologică, 2004, p. 76

¹¹ Ivan Evssev, *op. cit.*, p.151

¹² Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p.70

¹³ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 139, p. 170

¹⁴ Ivan Evssev, *op. cit.*, p. 155

magice, nu necesită înhămarele animalelor, putând fi trase de către cetele de feciori, cu o ușurință desigur aparentă. Adică erau duse de către tineri cu propriile mâini până în pădure, încărcate cu bușteni (de 3-4 metri înălțime) și aduse în același mod în sat, în fața bisericii ortodoxe¹⁵. Buștenii sunt așezați în formă conică în fața bisericii, iar următoarea etapă e de a așeza căruțele în cerc în jurul lemnului. Focul este aprins în jurul orei 22, pentru ca la miezul nopții acesta să ardă la capacitate maximă, ritualul desfășurându-se în paralel cu slujba de Înviere. Prin dimensiunile care le capătă este un adevărat spectacol de lumină întreținut până spre dimineață, menținându-se uneori chiar până a doua zi (vezi figurile 1, 2, 3, 4, 5, 6). De fapt întregul obicei are un aspect vesel, foarte asemănător cu un joc, cu participanți direcți – ceata de feciori- și participanți indirecti (spectatorii) – comunitatea satului.

Obiceiul nu s-a păstrat în totalitate așa cum și-l amintesc sătenii – participanții de acum 10 – 15 ani sau chiar de acum 50 de ani. Se constată schimbarea unor aspecte ale desfășurării propriu – zise. Astfel, în prezent buștenii sunt aduși din pădure cu mijloace de transport motorizate (tractoare, etc.)¹⁶. S-a “eliminat” acel efort extraordinar al feciorilor, care în opinia noastră simbolizează o inițiere, o dovadă de maturitate, de forță, un “prag” de trecere a feciorilor în rândul bărbaților.

Trebuie remarcat faptul că în ultimii ani obiceiul focului din Noaptea Învierii din satul Finiș a fost făcut cunoscut în zonă prin intermediul unor mijloace media ceea ce a atras după sine interesul unor spectatori din satele învecinate sau chiar din mediul urban apropiat (orașul Beiuș).

Motivația studiului de față este idea conform căreia obiceiurile nu stau sub semnul imuabilității, și nu sunt valabile pentru întreg spațiul de locuire al unui grup etnic, dar se pot regăsi sub diverse ipostaze adaptate, marcând unitatea culturală a unui popor¹⁷. Tocmai de aceea ne-am propus consemnarea unui obicei din zona etnografică Beiuș care își găsește analogii în alte regiuni ale țării¹⁸. Trebuie menționat faptul că în regiunea etnografică Beiuș sunt semnalate și alte ritualuri ale focului la diferite date calendaristice precum Joia Mare (în satele Câmpani, Fânațe) și Sântoaderul (Crânțești, Ogești).

¹⁵ Informator Halasz Mircea Alexandru, satul Finiș, n. 1968, nr. 324

¹⁶ Informator Budău Traian, n. 1933, satul Finiș, nr. 290

¹⁷ Informator Halasz Mircea Alexandru ...

¹⁸ Alexandru Popescu, *Obiceiurile populare- componente de bază ale identității culturale românești. Contribuții la cunoașterea procesului de formare a conștiinței de neam și naționale*, în *Biharea*, VI / 1979, Oradea, 1979, p.241

Obiceiul este pe de o parte un factor de identitate a comunității, iar pe de altă parte capătă și un aspect de aculturație, în condițiile în care satul Finiş are o structură etnică mixtă – română și maghiară. Chiar dacă obiceiul este organizat de către comunitatea românească la spectacolul focului din Noaptea Învierii participă indirect, ca spectatori, întreaga comunitate a satului deci și cea maghiară. Obiceiul nu este un indice singular de aculturație între cele două grupuri etnice, diferite de altfel și prin apartenența religioasă – ortodoxă pe de o parte, respectiv reformată și romano – catolică pe de altă parte. Întrepătrunderile culturale sunt observabile în toate aspectele vieții cotidiene fără de care societatea satului în discuție nu ar putea funcționa.

Prin singularitatea sa obiceiul marchează identitatea culturală a satului Finiş în cadrul regiunii etnografice din care face parte. Totodată faptul că timpul de desfășurarea a obiceiului coincide cu cea mai mare sărbătoare ortodoxă – Învierea Domnului Isus Christos – îi sporește semnificația în interiorul comunității satului. Ceea ce, credem noi, constituie motivația perpetuării și continuității obiceiului. Tocmai de aceea am considerat necesară consemnarea acestui obicei în condițiile în care asupra comunităților rurale se exercită tot mai mult “o presiune” a modernismului tehnologic. Desigur societățile rurale nu trebuie private de facilitățile elementelor de modernizare, dar nici nu trebuie ca prin ele să-și piardă identitatea culturală.

LE FEU DANS LA NUIT DE LA RESURRECTION DANS LE VILLAGE DE FINIS (LE DISTRICT DE BIHOR)

résumé

L'étude ci-présent fait une description d'une habitude qui se pratique actuellement dans le village de Finiş, la zone ethnographique de Beiuș (le district de Bihor). L'habitude réside dans l'allumage d'un feu dans la Nuit de la Résurrection, devant l'église orthodoxe, il s'inscrivant dans la catégorie des feus selon le calendrier qui marquent la régénération du temps et de la nature. Les protagonistes de l'habitude sont des groupes des jeunes gens qui organisent l'entière action.

L'habitude est en même temps un facteur d'acculturation ayant en vue le fait que le village de Finiş a une structure ethnique mixte: roumaine et hongroise. Même si l'habitude est roumain, au spectacle du feu participe l'entière communauté.

¹⁹ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, p. 170

Imagini din satul Finiș (jud. Bihor)
NOAPTEA DE ÎNVIERE

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

